Studia Polityczne 2026, tom 54, nr 1
ISSN 1230-3135
DOI: 10.35757/STP.2026.54.1.09

Grzegorz Bryda, *Cyfrowa Socjologia Jakościowa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 24, ss. 553.

Cyfrowa Socjologia Jakościowa Grzegorza Brydy, wbrew temu co może sugerować tytuł, nie jest podręcznikiem tej cieszącej się rosnącym zainteresowaniem dziedziny. Punktem wyjścia dla zawartych w książce rozważań są badania terenowe obejmujące realizację ponad 500 wywiadów biograficzno-narracyjnych, przeprowadzonych przez autora i jego zespół w latach 2007–2019 w gminie Komańcza (woj. podkarpackie). Ich pierwotnym celem było badanie naiwnych teorii rzeczywistości lokalnej społeczności. W oparciu o nie Grzegorz Bryda buduje autorską, lingwistyczno-kognitywną metodologię analizy narracji, w której wykorzystuje w badaniach społecznych metody humanistyki cyfrowej, narzędzia informatyczne, w szczególności związane z analizą języka naturalnego, i sztuczną inteligencję. Autor łączy je z tradycyjnymi metodami analizy danych jakościowych, zwłaszcza wspomaganej komputerowo – CAQDAS. Zgodnie z jego deklaracją nadrzędnym celem całego projektu i omawianej publikacji jest „rozpoznanie możliwości wykorzystania metod analitycznych nowej, interdyscyplinarnej dziedziny badania świata życia codziennego: cyfrowej socjologii jakościowej (ang. *digital qualitative sociology*)" (s. 12).

Struktura książki obejmuje wstęp i notę metodologiczną, cztery rozdziały, zakończenie uzupełnione o bibliografię, spis rysunków, tabel i przykładów, spis pojęć i terminów oraz spis skrótów i aneks.

We wprowadzeniu autor zarysowuje pojęcie językowego obrazu świata (JOS) oraz sygnalizuje interdyscyplinarność przyjętego podejścia. W nocie metodologicznej wskazuje na zanikanie klasycznego podziału na metody jakościowe i ilościowe, spowodowane wpływem aktualnych technologii na proces zbierania i analizy danych oraz rozwojem metodologii mieszanych. Wykorzystanie takich narzędzi jak AI (Artificial Intelligence), czy uczenie maszynowe pozwala na lepsze i głębsze zrozumienie badanych zjawisk, poszerzenie obszaru badań oraz zakresu danych podlegających analizie. Konieczność nadzorowania

przez badacza wykorzystywanego systemu sztucznej inteligencji oraz generowanych przez niego wyników, ale przede wszystkim ich kontekstowej oceny, opisuje koncepcja HITL – Human in the Loop.

Rozdział pierwszy poświęcony jest wiedzy i sądom o świecie życia. Autor omawia pojęcia takie jak episteme, doxa i poznanie społeczne oraz zestawia konstruktywizm i konstrukcjonizm społeczny – podejścia opisujące procesy poznawcze jako aktywne konstruowanie znaczeń, a nie jedynie odbiór obiektywnej rzeczywistości. Łączy je z socjologią kognitywną, której teoriopoznawcze założenia przyjmuje za podstawę prezentowanej w książce metodologii. Następnie charakteryzuje procesy strukturalizacji i reprezentacji wiedzy, w których język ma kluczowe znaczenie jako narzędzie interpretacji rzeczywistości. Szeroko omawia naiwne teorie rzeczywistości, przywołuje wywodzącą się z psychologii społecznej teorię reprezentacji społecznych Serge Moscovici oraz analizuje procesy atrybucji w ujęciu psychologicznym i społecznym.

W kolejnym, teoretycznym rozdziale Bryda analizuje językowe podstawy obrazu świata i rolę języka naturalnego w ich konstruowaniu. Wychodząc od koncepcji świata życia (Lebenswelt Edmunda Husserla), poświęca sporo uwagi inspirującym go rozwinięciom tego zagadnienia, takim jak świat przeżywany w ujęciu fenomenologicznym i w perspektywie hermeneutycznej oraz stanowiącej dla autora podstawę badań empirycznych koncepcji małych światów przeżywanych (Luckmann, 1970) wraz z postulatami Anne Honer, aby do ich badania wykorzystywać metody etnograficzne. Za najważniejszą część rozwijanej metodologii autor uważa jednak semantykę (Ludwig Wittgenstein i język jako narzędzie myślenia o świecie) oraz związane z nią językoznawcze i filozoficzne koncepcje znaczenia. Bardzo interesujący fragment tej części dotyczy interpretacji koncepcji JOS w polskim językoznawstwie kognitywistycznym przedstawicieli szkoły lubelskiej (Bartmiński & Tokarski, 1986) oraz badaczek analizujących relacje między językiem, umysłem a kulturą (Grzegorczykowa, 1999; Wierzbicka, 1999).

Dwa pierwsze rozdziały zawierają więc gruntowny i szczegółowy przegląd teorii, nurtów i idei z zakresu nie tylko socjologii, ale też filozofii i badań języka, powiązanych z odkrywaniem językowego obrazu świata. Nie oceniając ani nie polemizując z poszczególnymi koncepcjami, autor wybiera te, które uważa za najbardziej przydatne dla prowadzonych przez siebie badań oraz wskazuje ich konsekwencje dla procesu badawczego. Wrażenie robi dyscyplina, z jaką trzyma się

zagadnień mających znaczenie dla budowanej dalej metodologii, choć brak w części teoretycznej np. odniesień do socjologicznych koncepcji dotyczących rozwoju technologii czy relacji między jakościową socjologią cyfrową a socjologią cyfrową w ogóle, początkowo stanowił pewne zaskoczenie.

Rozdział trzeci poświęcony paradygmatom i metodologii rozpoczyna się opisem ewolucji, jaka zaszła w naukach społecznych w ostatnich kilkudziesięciu latach. Jej efektem było stopniowe odejście od paradygmatu pozytywistycznego na rzecz interpretatywnego oraz zwrot ku socjologii i socjolingwistyce kognitywnej, czemu odpowiada ewolucja metod badawczych połączona z rewolucją cyfrową. Druga, metodologiczna część rozdziału skupia się na digitalizacji nauk humanistycznych i rozwoju coraz bardziej zaawansowanych metod analiz i modelowania danych korzystających z możliwości uczenia maszynowego. Interdyscyplinarność jest charakterystyczną cechą tego podejścia, łączącego socjologię, językoznawstwo i informatykę.

Bazując na tej ścieżce, Bryda proponuje własną metodologię lingwistyczno-kognitywnej analizy narracji w naukach społecznych. Jej podstawę stanowi założenie, że język jest ściśle powiązany z procesami postrzegania, konstruowania i kategoryzacji świata, a ich badanie zostaje połączone z wykorzystaniem zaawansowanych technologii informatycznych. To innowacyjne podejście i proponowany model analityczny stanowią o największej wartości „Cyfrowej Socjologii Jakościowej".

Rozdział czwarty, analityczno-empiryczny, zawiera właściwy opis i podsumowanie badań. Podobnie jak w poprzednich częściach – autor imponuje głęboką znajomością dziedziny, w której się porusza.

Zaproponowany w tej części schemat lingwistyczno-kognitywnej analizy obrazu świata życia składa się z czterech etapów: konstrukcji korpusu analitycznego (językowego) na podstawie wywiadów narracyjnych (projektowanie bazy danych, czyszczenie i strukturalizacja zapisu transkrypcji), analizy lingwistycznej, analizy narracyjnej (automatyczne i manualne kodowanie tematyczne) oraz budowy modelu analitycznego (s. 251).

Poszczególne kroki przekształcania surowych danych tekstowych stanowiących podstawę do budowy korpusu analitycznego, aby następnie stworzyć słownik leksykalny obejmują m.in. lematyzację transkrypcji, preprocessing danych w celu eliminacji nieistotnych elementów, analizę pola leksykalnego pozwalającą poznać wyrażenia stanowiące językowe reprezentacje oraz eksplorację tekstu i modelowanie

tematyczne. Dalej zastosowane mogą zostać różnorodne metody komputerowej analizy tekstu, bazujące na analizie leksykalnej oraz metodach uczenia maszynowego. Do najciekawszych zagadnień poruszanych w tej części należy propozycja dwustopniowego i iteracyjnego kodowania, szczegółowo opisany proces wyodrębniania n-gramów – wyrażeń odzwierciedlających użycie języka naturalnego w kontekstach społeczno-kulturowych, czy metoda spójnikowej analizy atrybucji społecznych. Sam autor podkreśla natomiast nowatorstwo metodologiczne wykorzystania metody słownikowej w komputerowo wspomaganej analizie danych jakościowych.

Kolejny podrozdział prezentuje strategie wykorzystania metod przetwarzania języka naturalnego i metody humanistyki cyfrowej w trzech modelach reprezentacji i strukturyzacji wiedzy o świecie życia: mapowanie leksykalne, modelowanie semantyczne oraz ramowanie semantyczno-leksykalne.

Bryda wyczerpująco opisuje teoretyczne podstawy przyjętych metod, charakteryzuje wykorzystywane narzędzia oraz opisuje sposób realizacji kolejnych kroków badania. Wyniki poszczególnych operacji są prezentowane w tabelach, na schematach, grafach, zrzutach z ekranów, co pozwala uzyskać lepsze wyobrażenie całego procesu.

Ostatnia część stanowi prezentację językowego obrazu świata życia społeczności gminy Komańcza, przy czym głównym obiektem zainteresowania autora jest badanie sposobów użycia języka w jego budowaniu oraz odkrywanie reguł atrybucyjnych zawartych w wywiadach.

W zakończeniu Bryda wskazuje na wyzwania stojące przed socjologią jakościową, związane z rozwojem kognitywistyki, postępującą danetyzacją i digitalizacją oraz rozwojem technik informatycznych, które z czasem mogą doprowadzić do marginalizacji tradycyjnych badań społecznych. Na przykładzie zaproponowanej metodologii wskazuje, że zjawiska te mogą służyć rozwojowi socjologii, o ile przyjmie ona bardziej interdyscyplinarne podejście.

Cyfrowa socjologia jakościowa jest z wielu względów pozycją wartą polecenia. O ile wykorzystanie metod humanistyki cyfrowej w socjologii jakościowej nie jest podejściem stosowanym wyłącznie przez autora (przykłady polskich badań przedstawiają m.in. artykuły M. Troszyńskiego, K. Tomanka, S. Mandesa i A. Karlińskiej oraz kilku innych autorów, opublikowane w *Przeglądzie Socjologii Jakościowej* 2024, 4(20), wcześniej nie doczekały się one tak obszernej monografii i rozbudowanych podstaw teoretycznych. Jednocześnie cyfrowa socjo-

logia jakościowa przynosi od razu propozycję innowacyjnej metodologii lingwistyczno-kognitywnej analizy narracji.

Najistotniejszym walorem publikacji jest szerokie przedstawienie aktualnie dostępnych metod, narzędzi i zasobów cyfrowych, od specjalistycznego oprogramowania, wykorzystywanego już wcześniej w socjologii jakościowej, przez przeznaczone specjalnie do analizy języka polskiego rozwiązania, jak Narodowy Korpus Języka Polskiego czy CLARIN-PL, do powszechnie dziś używanego ChatGPT. Ich opis nie ma jednak charakteru przeglądowego czy wyrywkowego – są one połączone w logiczny ciąg i podporządkowane założeniom konkretnego projektu badawczego, a autor przekonująco uzasadnia ich dobór.

O wartości przedstawionej przez Brydę nowej metodologii decyduje przede wszystkim jej interdyscyplinarność, znajdująca odbicie w warstwie teoretycznej oraz samym procesie badawczym. Opierając się o paradygmat interpretatywno-kognitywny, proponuje on przejście od socjologii jakościowej koncentrującej się na rozumieniu w kierunku myślenia kognitywistycznego zorientowanego na to, jak ludzie poznają rzeczywistość oraz połączenie badań socjologicznych z obszarem badań języka. Zastosowanie w analizie jakościowej metod cyfrowych wymusza większy reżim analizy, co powinno sprzyjać większej powtarzalności i sprawdzalności wyników. Warto zauważyć, że może to stanowić dodatkowe wyzwanie dla badaczy, tym bardziej że ich rola, choć zasygnalizowana w przywołanej we wstępie koncepcji HITL, nie została szerzej zaprezentowana w opisie procesu badawczego.

Na uwagę zasługuje gruntowne uzasadnienie proponowanej metodologii – autor jasno przedstawia jej podstawy teoretyczne i paradygmatyczne oraz wskazuje ich wpływ na konstrukcję podejścia badawczego. Dla czytelników zainteresowanych przede wszystkim praktycznymi aspektami badań obszerna część teoretyczna może być jednak nieco nużąca i wymagająca w odbiorze, tym bardziej że wychodzi szeroko poza klasyczny zakres socjologii, odwołując się do koncepcji z dziedziny kognitywistyki, lingwistyki i filozofii.

Zgodnie z deklaracją autora, jedną z ambicji Cyfrowej Socjologii Jakościowej jest prezentacja metod badawczych „które mogą okazać się inspirujące i pomocne w decydowaniu o wykorzystaniu oprogramowania do badań jakościowych" (s. 31) oraz zachęcenie badaczy jakościowych do przekraczania dyscyplinarnych granic, co z całą pewnością udało mu się osiągnąć.

BIBLIOGRAFIA

Bartmiński, J. & Tokarski, R. (1986). Językowy obraz świata a spójność tekstu. W: T. Dobrzyńska (Red.), *Teoria tekstu: zbiór studiów* (ss. 65––68). Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

Grzegorczykowa, R. (1999). Pojęcie językowego obrazu świata. W: J. Bartmiński (red.), *Językowy obraz świata*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.

Luckmann, B. (1970). The small life-worlds of modern man. *Social Research*, *37*(4), 580–596.

Wierzbicka, A. (1999). *Język – umysł – kultura*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

NATALIA CHENCZKE
Studium Podyplomowe ISP PAN
i Uniwersytet Civitas
ORCID: 0009-0001-4459-9866
natalia.chenczke@gmail.com

K e y w o r d s: digital qualitative sociology, qualitative data analysis, artificial intelligence, natural language processing, digital humanities.

S ł o w a k l u c z o w e: cyfrowa socjologia jakościowa, analiza danych jakościowych, sztuczna inteligencja, przetwarzanie języka naturalnego, humanistyka cyfrowa.

Natalia Chenczke – M.A. in Economics, graduate of the Postgraduate Program at the Institute of Political Studies of the Polish Academy of Sciences and Civitas University in Sociology. Her research interests include the application of modern technologies in social research, the use of social research in business and the third sector, as well as the role of new media in shaping social attitudes and new patterns of communication.

Natalia Chenczke – Magister ekonomii, absolwentka Studium Podyplomowego Instytutu Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk i Uniwersytetu Civitas w zakresie socjologii. Do jej zainteresowań naukowych należą zastosowanie nowoczesnych technologii w badaniach społecznych, wykorzystanie badań społecznych w działalności biznesu i trzeciego sektora oraz rola nowych mediów w kształtowaniu postaw społecznych i nowych wzorów komunikacji.